

RACÓ DE LA MEMÒRIA

UN MEMORIAL DE CENSOS I RENDES DEL COMANADOR DE LA SÉNIA DE PRINCIPIS DEL SEGLE XVI

Joan-Hilari Muñoz i Sebastià¹

D'entre els protocols notariais de la ciutat de Tortosa conservats l'Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre, destaca un manual que conté un capbreu realitzat entre els anys 1506 i 1513 pel notari Pere Bosch, on es recull una llista de les rendes que rebia el comanador de la Sénia, que en aquella època era fra Francesc de Loriz.² Aquest capbreu s'estructura en tres grans apartats:

– entre els folis 2 i 45v. es recullen les declaracions dels censalistes de la ciutat de Tortosa i els seus voltants, ja que hi consten, entre d'altres, finques urbanes situades al carrer d'en Fortó, Bonaire o Vimpeçol; i a les partides rurals de l'horta de Pimpí, camí d'en Cedó, camí de València, Arenes, Andust, Barrugat, etc..., a més d'explotacions agràries ubicades en altres poblacions com ara Aldover.

– als folis 47v-48 hi ha un text sense datar, però que nosaltres creiem que es féu al mateix moment que la resta del capbreu, o sigui, principis del segle XVI i que porta per títol el següent encapçalament: "*Memoria de los censos, rentas y derechos que el comendador tiene en la villa de la Çenya*" i on es fa una llista de les rendes i drets que el comanador rebia al terme de la Sénia, i que és el que nosaltres transcriurem i estudiarem breument.

– i, finalment, en el foli 49 es descriuen les rendes que el comanador rebia a Alcanar.

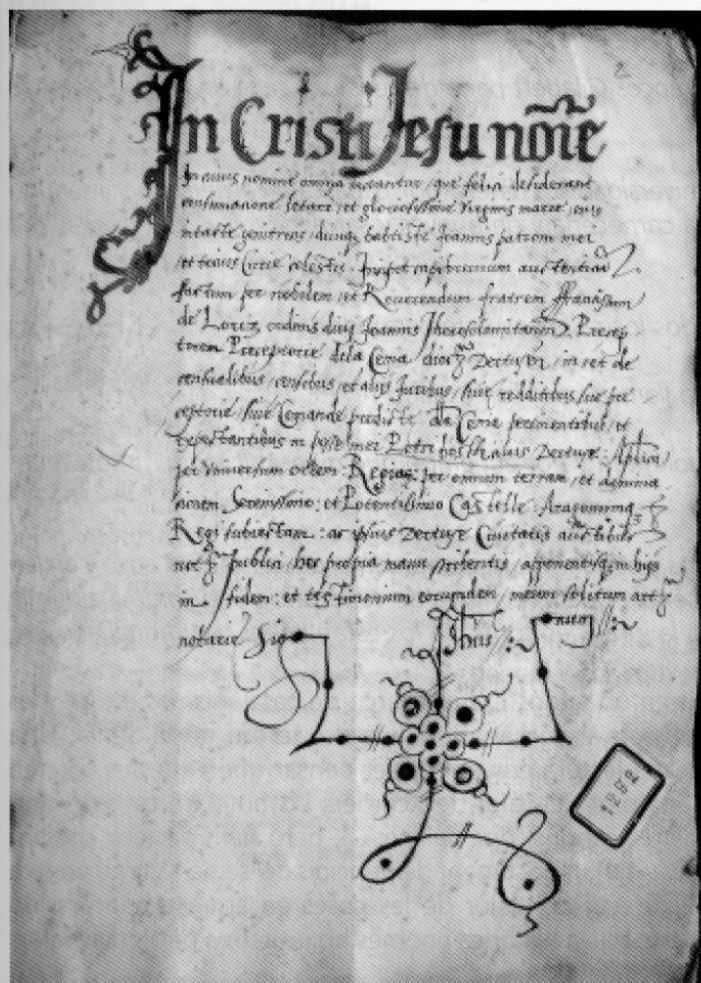
Abans de donar la transcripció del text i de fer una breu aproximació a quines eren les rendes que rebia el comanador al terme de la Sénia, potser caldria explicar què era un capbreu i quan havia estat creada la comanda. Començant pel terme **capbreu**, podem dir que era un tipus de document notarial on constaven tots els béns immobles que un emfiteuta havia rebut d'un senyor, per tal d'evitar la pèrdua (o oblit) de la seva propietat real i, lògicament, de les rendes econòmiques que se'n derivaven.

Pel que fa a la **comanda de la Sénia**, sabem que era una unitat administrativa de l'orde militar de Sant Joan de l'Hospital i que fou fundada a mitjans del segle XV amb els llocs de la Sénia, Alcanar i els censos de Tortosa que fins aquell moment havien estat sota la jurisdicció de la comanda d'Ulldecona.³ Passem tot seguit a donar a conèixer el contingut d'aquest memorial:

¹ Professor de Secundària a l'IES Ramon Berenguer IV d'Amposta (Montsià).
Adreça electrònica: vinallop@terra.es

² Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre. Fons notarial de Tortosa. Signatura 1292.
Pere Bosch, capbreu 1506-1513.

³ Maria Bonet. *La orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta (s. XII-XV)*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1994, 209.

"Memoria de los censos, rentas y derechos que el comendador tiene en la villa de la Çenya, los cuales se pagan todos a Nadal:

Primo, de la décima de todos los frutos son las dos partes del comendador y la otra de la iglesia de Tortosa y lo mesmo de los corderos y cabritos.

Ítem, tiene la mitad del villar del Conte y la otra mitad está establida al que possehe el molino que está delante dicho villar que oy possehe Pere Miquel, vecino de Sent Matheo, paga un cahiz de trigo en cada un anyo como consta por acto testificado por Joan Montoliu, notario de la Çenya a XII de abril año 1515 y dicho acto tiene oy en forma mi hermano y él lo tiene prestado a Jayme Mijavilla, arrendador para exequitar dicho cens, ha dado al de la Mata [...] por acto.

Ítem, tiene de cens sobre el forno de dicha villa.....10s.

Ítem, tiene le fazen de cens los herederos del Diomenge ya estan en el memorial, son al anyo.....2s. 4d.

Ítem, le faze de cens Miquel Palau por el molino traperero que está cabo el de Malany, quarenta sueldos. Están obligados los otros molinos al cens y el dicho Palau por una cozina y gallina en Nadal.....40 s.

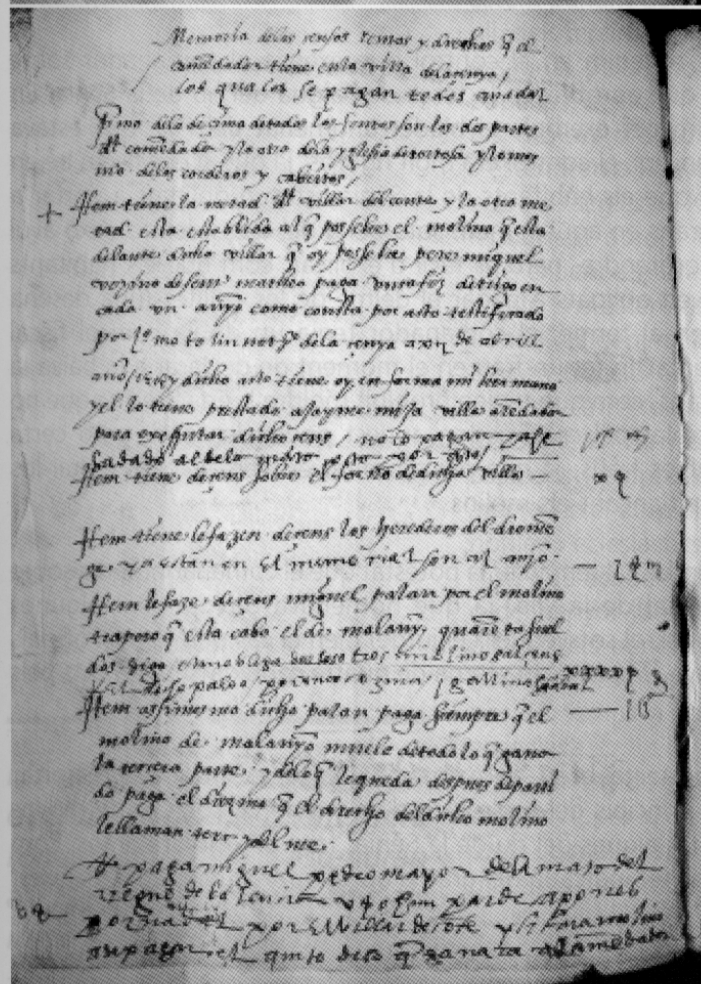
Ítem, assí mesmo dicho Palau paga, siempre que el molino de Malany muele, de todo lo que gana la tercera parte y de lo que le queda después de partido paga el diezmo que el derecho del dicho molino le llaman terç y delme.

Ítem, paga Miquel Pedro mayor de la Mata, del Regne de Valencia, 5 s. o un par de capones por Nadal por el Villar del Conte y si fara molino, a de pagar el quinto de lo que ganará al comendador.

Ítem, tiene la universidad de la Cenya el molino llamado Malany y paga el terç y delme de lo que gana como el dicho d'en Palau y aze una taza de agua (de) censo.

Ítem, nos tiene dicha universidad del molino del Paso que está debaxo la villa y pagan al comendador el quinto de lo que dicho molino gana y estan obligados a molar todos en dicho molino como dello les fue así atorgada gracia del capítol en el año 1336, porque no moliendo todo el pueblo están obligados a pagar el terç y delme como están los arriba dichos molinos.

Ítem, tiene mossèn Anthon de Monserrat el molino que hera d'en Ferros de Trayguera que esta delante del de en Guiot en que ay dos muelas farineras y una

de pila de traperero. Del farinero paga el quinto del que gana y del traperero un par de gallinas.....2 gallinas.

Item, la casa de Françes Gilabert paga de çens una taça de agua. Està en la plaza de la villa.

Item, paga la universidad un dinero por cada cabeça de bestiar menudo que se mata en la carnicería y de bueyes y salvajina y puercos media libra de carne por res.

Item, tiene en todos los calenyos la tercera parte.

Item, tiene la casa llamada del comesdador.

Item, pone a su voluntad y por el tiempo que quiere el veguer y sotveguer y jüge de señor.

Item, de los jurados y otros ofiçiales se mudan el día de cabo d'anyo y al dan al señor en una cédula quatro ombres de cada ofiçio y él toma los que le parece y les toma la jura y les confirma los establimens por aquel año"

Aquest text, escrit en un curiós castellà farcit de catalanismes, descriu les rendes que pertanyien al comanador dins del terme de la Sénia. Una superficial i apressada lectura ens podria fer pensar que aquestes no eren gran cosa (la desena part del valor dels corders i cabrits, un cafís de blat, un parell de pollastres capons, dos gallines...), però hem de tenir present que ens trobem davant d'un document de principis del segle XVI i no podem fer-nos una idea correcta del valor de les coses en aquella època si no tenim una bona perspectiva històrica i només ho jutgem a partir dels valors econòmics actuals.

Si intentaven fer un frau en el moment de declarar la seva collita, el comanador podia descobrir-los en certa facilitat

Un exemple clar el tenim en el control que exercia el comanador sobre diferents molins que aprofitaven la força de l'aigua del riu de la Sénia. En alguns d'ells, com per exemple el blader anomenat del Pas, que estava gestionat pel municipi, el control era molt rigorós, ja que si ens fixem bé en el text, se'ns diu que els habitants de la Sénia estaven obligats a portar a moldre el seus grans en aquest molí, sota pena del terç i delme. Això avui en dia ens pot sorprendre, però és fàcil d'explicar: com que els habitants de la Sénia estaven obligats a pagar el delme de les collites (una desena part) que es feien al terme, el comanador tenia un doble control fiscal sobre ells. Si intentaven fer un frau en el moment de declarar a la baixa la seva collita de grans, com que tenien prohibit moldre'ls en altre lloc que no fos el molí controlat pel comanador, aquest podia descobrir amb certa facilitat els possibles fraus, ja que per aprofitar els cereals calia reduir-los primer a farina mitjançant els molins.

D'altra banda, també cal remarcar la potestat que el comanador tenia sobre l'administració local de la vila, ja que nomenava directament algunes autoritats (el veguer, el sotsveguer i el jutge) i, en el cas dels jurats i oficials del municipi, triava el nom d'una terna de quatre candidats presentats pels seniençs.

Podríem ressaltar l'existència, a principis del segle XVI, d'un nombrós conjunt de molins que aprofitaven les aigües del riu Sénia

Per concloure aquesta breu aproximació històrica, podríem ressaltar l'existència, ja a principis del segle XVI, d'un nombrós conjunt de molins que aprofitaven les aigües del riu de la Sénia, tant per moldre grans, com per fabricar paper, fet indicatiu del grau d'aprofitament industrial d'aquest curs fluvial.
